

תורת הקרבנות

גליון חודשי ללומדי סדר קדשים אליבא דהלכתא

יו"ל ע"י מערכת "תורת הקרבנות" בנשיאות הרבנים הגאונים:

רבי ברוך שמואל הכהן דויטש, רבי דוד כהן, רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג, רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

בגליון:

תשובת מן הגר"ח קניבסקי שליט"א -
בחשש נראה כשוחט קדשים בחוץ

בדין עבודה בקדשים

דין למשחה באכילת המנחות

אמירת פתיחת המזמור בשיר של יום

בדיקה מחצצה ועיון בלבישת בגדי

כהונה

שפיכת כל הדם בשפיכת שיריים

מקום נתינת דם חטאת בקרנות המזבח

היורד מהמזבח אם פניו כלפי המזבח

שו"ת בדיני הקודש והמקדש

מעשה רב

מסופר שכאשר שמע מרן החפץ חיים מהמהר"ם שפירא מלובלין שמספרם של לומדי "הדף היומי" קרוב לרבע מליון, ביקש ממנו להודיעו כשיגיע הלימוד לסדר קדשים, כי כאשר רבים כ"כ מעם ישראל ילמד סדר קדשים, מובטח שהם יקרבו את הגאולה! (מאיר עיני ישראל ח"ד 62).

בתקופה זו שמספרם של לומדי הדף היומי ודאי גדול ביותר, זוכים אנו שנלמדות מסכתות חשובות העוסקות בעניני המקדש והקרבת הקרבנות, והם - סוף מסכת פסחים ומסכתות שקלים ויומא.

וכבר כתב החפץ חיים במקומות רבים שע"י לימוד כזה המעורר כ"כ את תשוקת עם ישראל לביהמ"ק, מתקרבת הגאולה ביותר, ועוד שבדאי ע"י שאנו מכינים את עצמנו בלימוד עניני הקרבנות, גם הקב"ה יחוש מצידו לגאלנו ויקרב את ביאת המשיח ויבנה לנו את בית מקדשנו במהרה אמן.

עיונים בהלכה

חשש נראה כשוחט קדשים בחוץ

מן הגר"ח קניבסקי שליט"א

תשובת מן שליט"א בענין 'המחשת עבודות הקרבן' בפועל

בכנס להמחשת עבודות הקרבן שהתקיים ע"י מכון "תורת הקרבנות", שבו נעשו בפועל רוב עבודות הקרבן, עוררו הלומדים אם מותר להראות ולהדגים את עבודות הקרבן השונות כשחיה, זריקה, הפשט וניתוח, או שהדבר אסור משום מראית העין, וכמו שמצינו שאסרו חכמים בכמה מקומות לעשות דברים הנראים כשחיה קדשים או כאכילת קדשים בחוץ, [עי' פסחים נג. דאסור לומר בשר זה לפסח, מפני שנראה כמקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ. וכן בחולין מא: ע"ש].

אחד הלומדים שלח מכתב בנידון להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, שהפנה את השאלה למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א.

כפי שנמסר - השיב מן הגר"ח שליט"א שאין בזה חשש כלל, והטעם לכך ביאר הגר"י זילברשטיין שליט"א עפ"י דברי הגמ' בראש השנה כד: דהיכא דשכיחי רבים לא חיישינן לחשד, ואף כאן כיון שהדבר נעשה ברבים הרי שאין מקום לחשוד בזה למראית העין.

אולם הקשה על כך בנו של מרן שליט"א מהגמ' בפסחים שם, שנתבאר שתודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים, ורבנן אמרו שהוא כמאכיל את ישראל קדשים בחוץ. ומוכח שאעפ"י שהיה זה ברבים, הדבר נאסר מחמת מראית העין.

והשיב על זה מן הגר"ח שליט"א דאין זה דומה כלל, שהרי כאן ידוע לכולם שהמחשה בפועל נעשית רק כדי להתלמד, ומשום כך אין חשש שיבואו להקל מזה באיסורי קדשים החמורים, ומשא"כ בהא דתודוס איש רומי שהנהיג לעשות כן כמנהג קבוע, בזה ודאי יש לחוש משום שנראין כאוכלין קדשים בחוץ.

ניתן להשיג!

את הדיסק מכנס ההמחשה

של מכון "תורת הקרבנות"

נקודות המכירה ופרטים נוספים - בגב הגליון

מוקד ראשי להזמנת דיסקים - 052-7653813

בינת יער הלבנון

תגובות לג'יונות קודמים

מיהו בסוגיית בכורות הנזכרת מבואר דדינא דלמשחה אינו רק היתר ורשות אלא הוא חיוב. וכן נראה מדברי הגמ' הנזכרת בחולין מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל, כמו שהעירו התוס' שם.

וי"ל דתרוויהו איתנהו, דקרא הא מיירי בכל מתנות כהונה, ואמנם איצטריך קרא להיתר לאכול הקדשים בכל מאכל ולא דווקא לאכלם בלי טעם לשם שמים, אך ו"ל דכ"ז הוא באכילת קדשים, אבל בשאר מתנות כהונה - שאינם קרבנות - לא היה ס"ד זה דיאכלום בלי טעם לשם שמים, הואיל ואין אכילתם חיוב דנימא דבעינן לאכול דווקא לשם שמים. ועכ"כ דבשאר מתנות כ"כ מתפרש קרא "למשחה" בתורת חיוב דכך צריך לאכלם בדווקא. [וי"ל דמעשה גם בקדשים דינא "למשחה" הוא חיובי ולא רק היתר ורשות].

ובחולין ובבכורות שם איירי בשאר מתנות כ"כ דבעינן בדווקא לאכלם בדרך גדולה כגון בצלי ובחרדל וזהו שאמרו אין נאכלות אלא וכו'. ובמתני' בזבחים איירי באכילת קדשים, ובזה אמרו דרשאין לאכול אותם צלי וכדו', ולא דווקא לשם שמים כמו שכתב בכס"מ.

ומעתה ו"ל דמש"כ התוס' בבכורות דבתרומה לא מצינו שצריך בגדולה דלא שייך אלא בבשר, כוונתם על הדין החיובי דבעינן לאכול מתנות כ"כ דווקא "למשחה", ע"ז כתבו התוס' דלא מצינו כן בתרומה, דשמא לא שייך דין חיובי לאכול בגדולה אלא בבשר, אבל בתרומה שאינה בשר לא שייך ענין זה דיהיה חיוב דווקא לאכול "למשחה" לגדולה.

ולפ"ז ו"ל דמה שאמרו בסוטה ובתוספתא גבי מנחות דינא "למשחה", אינו להדין החיובי שיש בהא "למשחה", דאמנם זה שייך רק בבשר כמו שכתבו התוס'. אלא הכוונה שם להיתר לאכול הקדשים בגדולה כמו שכתב הכס"מ ולא דווקא לשם שמים בלי טעם. דאף מנחות הן בכלל היתר זה כבשאר קדשים דמותר לאכלן עם טעמים, וכ"ז בכלל היתר "למשחה". אבל אמנם אין חיוב לאכלם בגדולה, דזה שייך רק בבשר כמו שכתבו בתוס'.

הרה"ג רבי אברהם אליעזר פור"ס שליט"א

כבוד הגליון החשוב תורת הקרבנות

בגליון מספר 14 הקשו מדברי התוס' בבכורות כז. ד"ה ואיתי שמשמע מדבריהם דדין אכילה למשחה הוא רק בבשר ומשמע דליכא דין למשחה באכילת מנחות, והקשו מהסוגיא בסוטה טו. דמבואר דשייך אף בבשר. ובאמת הערה זו הקשה הנצי"ב במרומי שדה בבכורות שם, [ואיכא נפק"מ לדינא לפי מש"כ תוס' יומא כה. דמותר לאכול בעזרה בישיבה לכהנים משום למשחה שלפי"ז במנחות יהיה אסור להך תירוצא [בתוס']].

בדין עבודה בקדשים

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

בגליון 14 של תורת הקרבנות במדור גפן של זהב הובא ספק אם הניח חפץ על בהמת חולין ואח"כ הקדישה, אי עובר משום עבודה בקדשים.

יש להוכיח מפסחים ס"ו ב' דעל מה שאמרו דתוחבין את הסכין לשחיטת הפסח בין קרניו, הקשו והא קא עביד עבודה בקדשים, ופירש"י ועובר משום לא תעבוד בבכור. ותי' בגמ' כהלל וכו' מימיו לא מעל איש בעולתו אלא מביאה חולין לעזרה ומקדישה.

ואם נאמר דאם מניח חפץ על הבהמה ואח"כ מקדישה אינו עובר בכך משום לא תעבוד וגו', א"כ מה הוצרכו לתרץ כהלל שמביאה חולין לעזרה, הול"ל דמיירי שהניח הסכין על הבהמה בעודה חולין ואח"כ הקדישה. ומשמע דגם בזה עובר משום לא תעבוד.

דין למשחה באכילת המנחות

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

בגליון הנ"ל הובא קו' על התוס' בבכורות כ"ו א' דלמשחה שייך רק באכילת בשר, והרי בסוטה ט"ו א' אמרו למשחה ביחס לאכילת שיירי מנחות.

וכבר הקשה כן הנצי"ב בהעמק דבר דברים פט"ז בהרחב דבר אות א', ובאמרי שפר בריש הגדה של פסח, ובמרומי שדה שם.

ובמשנת חיים במדבר סי' ע' כ' בישוב הקו' דבחולין קל"ב ב' אמר רב כהנא מתנות כהונה אין נאכלות אלא צלי ואין נאכלות אלא בחרדל, מ"ט אמר קרא למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים. ובתוד"ה אין כתבו וא"ת דפרק כל התדיר (צ' ב') אמרי' ובכולן הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויים שלוקים ומבושלים וכו'. ואמרי' בגמ' (צ"א א') משום דכתיב בהו למשחה פי' לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין.

והרמב"ם כתב בהל' מעה"ק פ"י ה"י ומותר לאכול את הקדשים בכל מאכל, אפילו הכהנים מותרין לאכול חלקם בין מקק"ל בין מקדשי קדשים בכל מאכל ולשנות באכילתן ולאכלם צלויים שלוקים ומבושלים וכו'. וכתב הכס"מ ומש"כ אפילו הכהנים, נראה דכתב כן משום דס"ד שהכהנים צריכים שלא יאכלו אלא לשם שמים, ולכן לא יאכלו אותם המטעמים דרך תענוג, קמ"ל משום דכתב בהו רחמנא למשחה ומתרגמינן לשון גדולה כמו שהמלכים אוכלים, עי"ש. מבואר מדברי הכס"מ דהא דילפינן מקרא "למשחה" הוא היתר לאכול הקדשים בכל טעם שהכהנים ירצו, משום דס"ד דאדרבא שיאכלוהו לש"ש ולא לעשותם מטעמים. וזהו דילפינן מקרא דמותר לאכלן בכל מאכל ולא רק לש"ש בלי טעם.

אמנם לכאורה יש להוכיח עוד דאף במנחות איכא דין למשחה, דבמנחות נח. איתא דבש הותר בשירי מנחות, וכתב רש"י אם רוצה ללוש ולטגן שירי מנחה בדבש מותר דכל מתנ"כ נאכלות בגדולה כדאיתא בחולין קלב: "לך נתתם" לגדולה.

ועוד נראה מוכח דהנה בדין אכילת קדשים על השובע מבואר בגמ' מנחות כא: דדרשינן ליה מקרא ד"ואכלוה" הנאמר בויקרא ו' פסוק ט' בדין מנחות, וכ"ה בתוס' פסחים קכ. ד"ה מפטירין דאף במנחות יש דין על השובע, ועיין רשב"ם פסחים קיט: ד"ה כגון ז"ל לפי שדינו ליאכל בסוף על השובע וכן כל קרבנות כדכתיב למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים עכ"ל, וכן ברש"י פסחים פו. ד"ה אין מפטירין, ומבואר דכל דין נאכל על השובע הוא מדין למשחה, וכיון דאיכא הך קרא דעל השובע במנחות ע"כ דאיכא דין למשחה אף במנחות.

ולכאורה נראה די"ל דהתוס' בבכורות אתו לאפוקי תרומה שאינה אכילה ששייכת לקדשים אך בשר וה"ה למנחות דהוי קדשים שפיר יש דין למשחה, [ובאמת בתוי"ט מבואר שגם בתרומה שייך למשחה]. וא"ש שבמנחות יש דין למשחה.

ובדרך חידוש י"ל בזה דהנה בזבחים כח: מוכח דאיכא דין למשחה אף במידי דאינו מתנ"כ דמבואר כן לגבי שלמים דהווק"ל והבעלים אוכלים, אמנם צ"ע בזה דהא כתבו התוס' בזבחים עה: ד"ה בכור שאין דין למשחה בדבר שאינו מתנ"כ. ונתבאר בזה דאיכא ב' גדרים בדין למשחה, דאיכא דין למשחה במתנ"כ וע"ז כתבו תוס' דבתמורת בכור דלא ניתן לכהן ליכא דין למשחה, אמנם איכא דין למשחה בכל מידי דהוא קרבן ובזה דינו הוא מחמת אכילת הקרבן וזה שייך אף בשלמים.

ולפי"ז י"ל דאף אי נימא בכוננת התוס' בבכורות דדוקא בבשר איכא דין למשחה, אין כוונתם לאפוקי מנחות דבמנחות דין למשחה הוא מדין אכילת קרבן ובזה ליכא חילוק בין בשר לשאר דברים, וכוונתם לאפוקי מידי דהוא מתנ"כ דבזה ליכא דינא דלמשחה רק בבשר ולאפוקי תרומה, והיינו דדין למשחה במתנ"כ הוא רק בבשר הניתן לכהנים אך דין למשחה מחמת דהוי אכילת קרבן אינו דין בבשר ושפיר שייכא אף במנחות, ודברי התוס' שייכי בדין למשחה דמתנ"כ דאינם קרבן.

הרה"ג רבי אליהו חיים הלוי לרנר שליט"א

ב ענין הקושיא בגליון 14 על למשחה באכילת שירי מנחות, הבאנו בספר הדרת קודש מעשה הקרבנות פ"י בחה"ק עמוד תט"ו קושיא זו בשם גדולי האחרונים ובראשם הנצי"ב בפי' על הספרי פ' קרח על דרשא דלמשחה לגדולה, ושם כתבנו בס"ד יישוב לזה.

אמירת פתיחת המזמור בשיר של יום

הרה"ג רבי יוסף ניסים כהן שליט"א

מ ה שתמה הרה"ג ר' שמעון ברים שליט"א בגפן של זהב, למה בשיר של יום של שבת מזכירים הפסוק הראשון מה שבכל שאר המזמורים לא מזכירים. נראה בפשיטות דשאני המזמור של

שבת שמוזכר בו השם של היום "מזמור שיר ליום השבת". משא"כ בשאר הימים, ולכן שפיר ראוי להזכיר פסוק זה ודו"ק. ונראה לבאר עוד דכיון שבפסוק מפורש יום השבת, הרי למצות זכירת יום השבת ודאי צריך לאומרו ולא לדלגו ונכון מאוד, ודו"ק.

הרה"ג רבי שמשון הלוי דינר שליט"א

מה שדנו בגליונות קודמים בענין שיר של יום אם אמרו גם את הפתיחה "לדוד למזמור" וכיו"ב.

יש לציין דבספר שלטי הגבורים לרבי אברהם הרופא, בסוף סדר המעמדות כתב בזה"ל: השיר שהלויים היו אומרים בביהמ"ק ביום הראשון היו אומרים לדוד מזמור לד' הארץ ומלואה וגו', וכן ביום השלישי וביום החמישי הזכיר אף את פתיחת המזמור.

הרה"ג רבי אברהם מרדכי דזיאלאווסקי שליט"א

ל כבוד מערכת הגליון תורת הקרבנות

קבלתי הגליון האחרון ונהייתי מאד מזה כן יעזור השם להפיץ עניני קדשים ונזכה בזה להגאולה השלמה בקרוב.

מה שהעיר הרב ש. ברים אודות שירת הלויים אם אמרו תיבות מזמור שיר ליום השבת, נראה בפשטות מכמה מאמרי חז"ל דשונה זה משאר מזמורים, עי' פרקי דרבי אליעזר פרק י"ח דבזכות יום השבת ניצל אדם הראשון מדינה של גיהנם, וראה אדם כחה של שבת וכו' התחיל משורר ומזמור ליום השבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת, (ובילקוט שמעוני תהלים צ"ב הגירסא התחיל משורר מזמור שיר ליום השבת) ועי' שם בביאור הרד"ל שמציין דבשוחר טוב מסיים באדם לומר הימנון (פי' שיר ושבח) א"ל השבת לי אתה אומר הימנון, אני ואתה נאמר הימנון להקב"ה שנאמר טוב להודות לה', ומציין שם לס' תולעת יעקב בזמירות שחרית של שבת, ולפ"ז נראה שנדרש לשון מזמור שיר ליום השבת, השיר שיום השבת משבח וכמו שיסודו במטבע ברכה דשבת 'ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת' עכ"ד.

בדיקה מחציצה ועיון בלבישת בגדי כהונה

הרה"ג רבי יוסף ניסים כהן שליט"א

ל כבוד ידידי וידידי ה' מערכת "תורת הקרבנות" יישר חילכם על פעלכם המבורך בהחדרת והרבצת לימוד סדר קדשים להלכה.

במה שכתב הרה"ג ר' שמואל קונשטט שליט"א לדון בחיוב בדיקה ועיון מחציצה, לכאורה מסתבר כהצד דחפיפה ודאי אין צריך לכהנים חדא דהא כהנים זריזין הן ואין לחוש לחציצה, ועדיכא ממה שהביא מתוס' בנדה סו,ב כשם הירושלמי דכהנת אינה חופפת וסורקת כיון דתדירה בטבילה, ובכהן נראה דכ"ש הוא כיון דכהנים זריזין הן, [ומה שהעיר הגר"מ שטיינברג

שליט"א שאין הכהנים עובדים כי אם ב' פעמים בשנה, י"ל שטובלים כל יום בשביל אכילת תרומה וזהו כוונת תוס' בנדה שם ובחולין י.], וא"כ חפיפה ודאי נראה שאי"צ. תדע דהא בזמן עזרא, שתיקן לנדה הרי ה' עבודת הקרבנות בביהמ"ק והו"ל לגמ' לומר שתיקן גם לכהנים, וע"כ דלכהנים לא שייך זה.

ולענין עיון אולי צריך כיון דהוי מדאורייתא, ומסברא אין לחלק בין נדה לכהונה, ולכן לא נתפרש, ועדיין צ"ע שלא נתפרש ד"ז וצ"ת.

ומה שכתב לדון שיתחייב לעיין גם אחר הלישה באמצע היום, זה קצת חידוש, ואם באמת שכיח שיהי' חציצה בכה"ג אולי צריך, אבל אם לא שכיח צ"ע אם צריך לחשוש, ולא דמי למה שהביא מהרעק"א בשם הר"ן דהתם עדיין לא טבלה, אבל כאן שכבר בתחילת לבישתו ה' בהיתר שלא ה' דבר שחוצץ י"ל שאי"צ לבדוק אח"כ, ואם הדבר שכיח אולי יש לחייב וצ"ע. [ודע שאולי ה' ממונה לראות שלבשו כדן בלא חציצה, ואע"פ שלא נתפרש מ"מ אולי במינוי החזנין להלביש הבגדים נכלל גם דבר זה, וצ"ת].

שפיכת כל הדם בשפיכת שיריים

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

בגליון 14 הביא הרב שמואל רוזנר את דברי הנפש החיים ולמד מדבריו דשפיכת שיריים היא לשפוך את כל הדם הנשאר, והוסיף שלא מצינו מקורו בש"ס, ואדרבא הרי גבי כיסוי הדם איכא למ"ד דא"צ לכסות את כולו.

הנה מה שהעיר מכיסוי הדם י"ל דגבי שפיכת שיריים, הא נאמר בויקרא ד-ז ואת "כל" הדם ישפוך אל יסוד המזבח וגו', משא"כ גבי כסוי הדם לא נאמר "כל".

ומה שכתב שלא נמצא מקורו בש"ס, הנה בזבחים פ"א ב' אמרו "אפילו למ"ד שיריים מעכבין, חסרו אין מעכבין", ופרש"י... אבל חסרו מקצתן לאחר מתן דמים הפנימיים אין החסרון מעכב ושופך השאר ליסוד וכו', עי"ש. ומשמע דרק אם חסרו לפני השפיכה ליסוד - דשופך השאר וכשר, אבל אם לא שפך את הכל לא קיים מצות שיריים, עי' כס"מ בהל' פסוה"מ פ"א הכ"ו. [וצ"ע בזבחים כ"ה א' שאמרו אם אינו ענין לשיריים, דהא ליתיה לכוליה דם].

הרה"ג רבי אליהו חיים הלוי לרנר שליט"א

כבוד מערכת תורת הקרבנות

יישר כח על הגליון הנפלא אשר זכיתי ללמוד ממנו הרבה דברים חדשים.

בענין שפיכת השיריים הקשה הרב שמואל רוזנר בגליון 14, דבנפה"ח נתבאר ששפיכה פירושה לגמרי, ואילו בכיסוי הדם לא משמע כן, י"ל דאף אם נותן בשפיכת השיריים רק מקצת הדם מ"מ הוי קיום דין

בכולה, ולכן אין דברי הנפה"ח סתירה למה שדן המקד"ד המובא בגליון אי סגי בשפיכת חלק מהדם, [ואמנם הובא שם גם בשם האו"ש להסתפק בזה אך לא מצאתי שם אלא ספק אחר בזה אם יש שיעור כזית לשיריים או אפילו פחות מזה], וביותר נראה כן לענין כיסוי הדם המובא שם, לפי מה שדייקו גדולי האחרונים מלשון השו"ע יו"ד סי' כ"ח סט"ו, עי' בגליון מהרש"א שם. [ועי' בברכת ראש בקונטרס בסוף ספרו על נזיר דמחדש דלכו"ע צריך לכתחילה לכסות כל הדם, ועי' בשלמי יוסף חולין פ' כיסוי הדם בחידו"ת להגרא"ש בנישו שליט"א].

מקום נתינת דם חטאת בקרנות המזבח

הרה"ג רבי יוסף שלמה יעקבזון שליט"א

בגליון תורת הקרבנות 14 ב"יסוד המזבח" ביאר הגר"י אייזנבלאט שליט"א באופן נפלא את מחלוקת רש"י בזבחים נג. והרמב"ם פ"ה ממעשה"ק בגדר דין אמה אילך ואמה אילך במתן קרנות, דרש"י ס"ל דהקרון תופסת כל המקום שתחת הקרון. והרמב"ם ס"ל דהקרון הוא רק חודה (וגם בקרון עצמה), והכשר אמה אילך הוא משום שסמוך לקרון. ונפק"מ בזה באמה שתחת הסובב דלרמב"ם כשר רק אמה אילך, ולרש"י שתי אמות, דכל מקום שתחת לקרון קון הוא. חשבתו להעיר בדבריו כמה הערות.

א. במש"כ דלרש"י באמה שמתחת הסובב כשר אפי' ב' אמות, הוא חידוש גדול מאוד, וסתימת הגמ' דכשר רק אמה אילך וכו' בכל מקומות המזבח ולא הוזכר דמתחת לסובב כשר ב' אמות, נראה דגם תחת הסובב יכול ליתן רק אמה אחת.

והביאור בזה דהרי צ"ב אמאי האמה הסמוכה לזוית שתחת הסובב כשרה הרי אינה תחת קרון העליון כלל, ולרש"י גדר אמה אילך וכו' הוא דהקרון תופס כל מקום שתחתיו. ובע"כ דדיני' למקום כניסת הסובב כמאן דליתא והקרון מתיחסת לאמה החיצונה שתחת הסובב, א"כ אין מקום להכשיר ב' אמות, דהמשך הקרון הוא באמה החיצונה וכו"ל. ובאופ"א י"ל דאין כונת רש"י דהקרון תופס אמה על אמה תחתיו, אלא דשיעור קרון בזוית המזבח הוא כשיעור קרון העליון, ובאמה שתחת הסובב האמה בזוית היא הקרון ושיעורה אמה, אבל יותר מאמה לא הוי קרון וכו"ל.

ב. במה שהוכיח מתוס' זבחים נז. דלמ"ד כנגד חודה גם בקרון עצמו נותן רק כנגד חודה, מהא דהק' דלמ"ד אמה אילך וכו' בעי' קרא דסביב בחטאת שלא יתן ב' מתנות באותו רוח. וא"נ דגם למ"ד כנגד חודה, בקרון עצמה נותן אמה אילך הא איצטריך קרא שלא יתן ב' מתנות לאותו רוח, ובע"כ דאפשר לתת רק בחודה.

נראה דכל מש"כ התוס' דיש דין לא לתת ב' מתנות באותו רוח לקיום דין סביב שייך רק בנותן במזבח עצמו דהתורת נתניה במזבח היא בקיר במקום הקרון, וכשנותן בקיר דרומי הנתניה

הדשן למטה, דלהתי' דזר כשר ואין בזה דין כהונה אי"ז חלק מעבודת תרומת הדשן, ומיד שתרם גמר עבודת תרוה"ד ומסתלק מהמזבח, והורדת הדשן אינה עבודה וצ"ע.

הרה"ג רבי אליהו חיים הלוי לרנר שליט"א

בגליון 14 כתב ידי"ג הרב ר' שמואל רוזנר שליט"א בענין מה שנתחדש מדברי רש"י סוכה מ"ח ב' דאין הכהן מחזיר אחוריו למזבח, דכתב בזה הרש"ש על מדרש איכה [ועי' גם בדבריו זבחים נ"ג א' ד"ה אף] דגם בירידתו בכבש מבואר ברש"י זבחים ס"ב ב' דפניו למזבח, והקשה הנ"ל [ובאמת גם הרש"ש שם העיר בזה] מהמשנה בתמיד לענין הורדת הדשן שנתרם עד מקום הדשן שע"י המזבח דמשמע דירד כדרכו, וכתב הרה"ג הנ"ל בשם ת"ח א' ליישב דדוקא בגמר עבודה פונה למזבח ולכן כשיורד ודם לשיריים בידו זה בגמר עבודה של הזאה אבל בהורדת הדשן שהוא עדיין באמצע עבודה אין איסור בזה.

אך עדיין קשה בזה מה שהקשה הרש"ש מיניה וביה ברש"י סוכה שם דבדיבור הנ"ל כתב על הא דיוורד דרך שמאל שהיא לשמאלו בעלייתו דמשמע דהוא לימין היורד הרי דירד כדרכו ושם קאי על ציור הנ"ל שבהורדת השיריים, [ועיי"ש עוד דהקשה עוד משחיטת פר כה"ג והפשט הבהמה דמבואר דאין קפידא בעמידה באחוריו למזבח ושם גם אינו באמצע עבודה עיי"ש [ואין כאן בגליון מקום לפרט יותר ועיי"ש]].

ומקור לעיקר החילוק בזה הביא מיומא נ"ב ב' דמבואר במשנה שם בהא דהכה"ג יוצא מהקה"ק ביה"כ אחרי נתינת הקטורת לפני ולפנים, וכיו"ב שם נ"ג א' בזמן שהכהנים נפטרין מעבודתן לא היו מחזירין פניהם מההיכל, ובגליון הנ"ל כתב דכמו דשם הא דעושה כן היינו רק בין עבודה לעבודה, דומיא דשם כשיוצא מהזאות שבפרוכת שיוצא דרך אחוריו כדי לתת ההזאות למזבח ולא באמצע עבודה, כמו כן כאן לענין ירידה מהמזבח דאינו פונה ממנו עורף היינו רק כשסיים עבודת הדם שבקרנות אינו פונה מהמזבח אף שממשיך עם הדם לנתינת שיריים ולא בירידה עם הדשן שתרם שהוא באמצע העבודה.

אמנם בעיקר הדמיון היה נראה דהא דאינו פונה אחוריו להיכל והא דאינו פונה אחוריו למזבח ב' ענינים הם, דהא דאינו יוצא ואחוריו להיכל הוא דין דוקא ביציאה מהעזרה בגמר העבודה, [ומיניה וביה מוכח דהא כשיורד מהמזבח ופניו למזבח הרי אין פניו להיכל וכן כשעומד על המזבח בצד מערב ופניו למזבח למזרח הרי אחוריו להיכל (אם לא דנדחה דכשעומד על המזבח כבוד המזבח דוחה כבוד ההיכל)], וכלשון הברייתא שם כשהן נפטרין וכו' וכתלמיד הנפטר מרבו המובא שם, וכן נראה מלשון הרמב"ם בפ"ז מהל' בית הבחירה ה"ד דכתב כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל וכו' וכן אנשי משמר ואנשי מעמד וכו' כך הם יוצאין מן המקדש עכ"ל, ורק דכיו"ב הוי כשיוצא מהקה"ק דאף שלא נסתלק מהמקדש אמנם סילוקו מקה"ק אחרי כל כניסה שבכניסות הכה"ג ביה"כ נקרא ונחשב

מתיחסת לקיר דרומי דוקא, ואם נותן ב' מתנות בקיר א' התורת נתינה של ב' המתנות הוא בקיר זה ואין מתקיים סביב, אבל בקרן עצמה התורת נתינה היא בקרן, וכשנותן בקיר דרומי של הקרן אין הנתינה מתיחסת לצד דרומי יותר מאשר מזרחי, וכל התורת נתינה בקרן הוא שניתן לקרן דרומית מזרחית, והדין סביב בקרנות הוא במה שניתן לד' קרנות, אבל אין חילוק באיזה קיר בקרן נתן את המתנה, ורק למ"ד אמה אילך דיכול לתת במזבח עצמו בכל קיר כ' התוס' דיש דין שיתן בד' קירות המזבח.

והגע בעצמן לשי' רש"י אליבא דראב"ש דיכול לתת בקרן בכל הצדדים, כשנותן בקירות הפנימים של הקרן לאיזה רוח מתיחס המתנה, ואין מתקיים דין סביב בחטאת. ובע"כ כנ"ל דבנתינה בקרן אין הנתינה מתיחסת כלל למקומות בקרן שניתנה בהן וכו"ל. ולפי"ז נראה להלכה דכשנותן בקרנות יכול ליתן בב' קרנות ברוח דרומית ושפיר מתקיים דין סביב, דהדין סביב בקרנות הוא ע"י שניתן בד' קרנות המזבח.

ג. מה שהוכיח מתוס' נד: דמקום הנתינה בקרן הוא רק בחודה, דהק' על רש"י תימה לפירושו שלא היו המתנות למעלן אלא כנגד חודה מבחוץ. יתכן דלעולם ס"ל לתוס' דכל מקום בקרן הוי קרן, ומ"מ א"א לזרוק על גג הקרן, דכשם שמקום דמים במזבח הוא רק בקיר המזבח, ואין תורת מתן דמים בגג המזבח ה"נ אין תורת נתינת דמים בגג הקרן דכגג המזבח חשיב. ועולת העוף מתן דמה למעלה מחוט הסקרא, ואם ימצא בגג המזבח פסול, ואפי' בדין זריקה שלא במקומה למ"ד דכמקומה דמי היינו רק בקיר המזבח או קיר הכבש, אבל על גג הכבש וגג המזבח אין תורת מתן דמים כלל. אכן מלשון התוס' "שהמתנות היו כנגד חודה מבחוץ" נראה דעיקר כוננתם דבעי' חודה גם בקרן.

ד. ובעיקר הנידון הנ"ל ראיתי בקונטרס מגן עזרן (לגרח"ע קוסובסקי שליט"א) דיתכן נפק"מ בין רש"י לרמב"ם, לצד ברש"י צח. דרוחב הקרן הי' באמה בת ה' טפחים (וכ"כ רש"י ערובין ד.), דלרש"י דהקרן תופס האמה שתחתיו השיעור אמה אילך הוא ה' טפחים שהוא תחת הקרן, ולרמב"ם דאמה אילך הוא משום שסמוך לקרן שיעור סמוך הוא באמה דעלמא והיינו ו' טפחים.

היורד מהמזבח אם פניו כלפי המזבח

הרה"ג רבי יוסף שלמה יעקבזון שליט"א

במש"כ הרה"ג ר"ש רוזנר שליט"א ליישב דברי הרש"ש דירד בכבש לאחוריו, מהא דפ"א דתמיד דכשירד עם התרוה"ד הי' פניו כלפי דרום המזבח. ויישב דדין ירידה כנגד מזבח הוא כשנפטר מהעבודה. צ"ע דברש"ש מוכח דלא מדיון נפטר מהעבודה קאתי אלא דכל הנמצא על המזבח אסור שיהא ערפו כנגד המזבח, דהרי איירי באמצע עבודת עולת העוף וע"ז כתב דהי' אסור לו להחזיר ערפו למזבח.

ובעיקר דבריו, דבירד עם התרומת הדשן הי' באמצע עבודת הדשן, נראה דתליא בב' תי' בתוס' ישנים יומא כד. אם בעי' כהן להנחת

סילוק גמור שם אף שעדיין עומד בהיכל.

ובאמת לא מצאנו במשנה וברמב"ם כן אלא ביציאה מהקה"ק [וגם בזה רק ביציאה מהכנסת הכף ומחתה ואכמ"ל למה לא תנא בשאר יציאות מהקה"ק]. ובזה לא היה מובן מעיקרא דברי בעל הגליון הנ"ל דכתב כן גם על יציאה מהזאות שעל הפרכת עד המזבח. אך הראני הרה"ג ישראל חיים יעקבי שליט"א דמשמעות התוס' שם נ"ב ב' סוד"ה יציאה כדברי בעל הגליון הנ"ל [דמביא קרא של ויצא אל המזבח לענין זה דמיירי לענין הזאות הנ"ל], אך אם נפרש כפשטות דבריהם שם, גם זה צ"ב מנלן דבהזאות אלו יוצא דרך אחוריו דהרי במשנה לא נאמר כן אלא ביציאה מהקה"ק [וכן ברמב"ם מוזכר רק ביציאה מהקה"ק בהל' עבודת יוה"כ].

והנה מצאתי דהשפ"א במשנה יומא נ"ג ב' נקט בפשטות דההלכה הנ"ל נאמרה רק ביציאה מקה"ק, ושם מחדש עוד דרך כשהיה הארון קיים אבל לא בבית שני עיי"ש שדקדק כן מסדר המשניות, ולא הזכיר כלל דדברי התוס' הנ"ל דלא כדבריו [וכן נראה בפסקי הרי"ד ובס' הבתים (הובא בקובץ שי' קמאי שם) דכתבו יציאה מלפני הארון], וגם בצל"ח קרוב לסוף דבריו בדיבור הארון בסוגיות אלו נקט בפשיטות כן [אלא דנשאר בצ"ע מדברי התוס' דאינו עולין כדבריו], ומוכח מהשפ"א עכ"פ שהבין דאין דברי התוס' הנ"ל סתירה לדבריו.

ונראה דלמד בדבריהם דגם המשך הריחוק מהקה"ק עד המזבח הפנימי מתייחס עדיין ליציאה מהקה"ק, וע"ז נאמר ויצא אל המזבח דהוי המשך יציאה מהקה"ק דבלא"ה אין שם יציאה כלל על יציאה מכנגד הפרכת עד המזבח הפנימי דשניהם בהיכל. ולפי זה ברור דביציאה מהמזבח הפנימי גם תוס' יודה וכן בשאר יציאות מההיכל בדישון והדלקת המנורה והקטרת הקטורת וכן ביציאה בהיכל עצמו בהזאות שבפר העלם דבר ופר כהן משיח שכנגד הפרכת עד ההזאות שבקרנות בהם אינו יוצא דרך אחוריו, ואין סתירה מדברי התוס' להנ"ל. [אמנם מצאתי דהגב"א במילואים יומא שם נקט דה"ה בכל יציאה מכל עבודה בהיכל, אך דבר זה מחודש טובא ולא מצאנו רמז לזה בכל מס' תמיד וכמדומה דדעתו דעת יחיד בזה].

וכ"ז לענין הדין של יציאה כשאחוריו להיכל דהוי דוקא בזמן גמר ויציאה משם וכנ"ל, אך לענין האיסור של לא להפנות עורף למזבח נראה דהוי להיפוך מזה דדוקא כל זמן שעוסק בעבודה שם נוהג דין זה וכדמפרט שם רש"י בזבחים ס"ג ב' (ד"ה ומקיפין דרך שמאל) דהיינו דעסוק בהזאת דם חטאת או סידור המערכה או היפוך אברים בצינורא, ואולי על המזבח עצמו אף כשגומר העבודה אלא עדיין נמצא שם דעדיין נחשב כל זמן שהותו שם כהמשך להעבודה לענין כבוד הניתן למזבח עד דמתחיל לרדת, אבל בירידתו בגמר העבודה יורד משם כדרכו ולא נאמר כבש כמזבח לענין זה. וכ"ז כשגמר עבודתו שלשמה עלה אבל כשיורד עם שיירי הדם של הזריקות שמעל המזבח הרי הוא עדיין עוסק בגמר עבודת הזאות, לכן עדיין נותן כבוד למזבח מחמת כן. [ובפרט מדוקדק כן מדברי הרמב"ם בפ"ה מהל' מעה"ק הלכה י' דכתב 'ועל יסוד אותה הקרן

שהשלים בה המתנות הוא שופך שיירי הדם', דמשמע דהוי השלמה על יסוד אותו הקרן שעליו השלים המתנות למעלה, ועי' בהדרת הקודש פ"ח מהל' מעה"ק בציון הקודש סקע"ד שם דיתכן דאם בדיעבד גמר הזאותיו שלא בקרן דרומית דנתינת השיירים תהא ביסוד של הקרן אשר שם גמר הזאותיו, ואף דיתכן דנקבע דוקא יסוד הדרומי ששם ראוי לגמור אבל עכ"פ סיבת ויסוד הדבר מבואר כנ"ל]. ולכן כיון דעדיין ממשיך עבודת מתנות הדם במזבח עד שנשפך שיירים על יסודו, לכן בירידתו בכבש עם הדם בידו חייב עדיין בכבוד המזבח שלא לפנות אליו עורף.

ולפי זה מיושב כל הנ"ל, דדברי רש"י דאינו מחזיר עורף נאמר רק על זמן שהותו על המזבח כשהתעסק בעבודה שם ולא בזמן ירידתו בכבש וכמבואר שם, חוץ מיירידתו שם כשהשיירים בידו ולכן בהא דזבחים ס"ב בירידתו פונה כלפי המזבח. ולפי זה היה נראה דשאני בהורדה עם הדשן דאינו פונה אל המזבח בירידתו דאע"פ דעדיין לא גמר עבודה שבדשן עצמו עד שנותנה במקום הראוי על יד המזבח, אמנם המעשה תרומה מהדשן נגמרה על המזבח, וההמשך של שימת הדשן ע"י המזבח היא עבודה שבדשן עצמו, ולכן יורד כדרכו ואינו דומה לשיירי הדם דהוי המשך וגמר למעשה מתנות הדם שלמעלה.

והנה כל הלכה זו נאמרה אך ורק בעבודה הנעשית על המזבח, ולכן ב' קושיות הנוספת של הרש"ש מפר כה"ג ומהפשט הבהמה לק"מ. ולפ"ז מה שלומד הרש"ש במד"ר המובא שם דבעולת העוף כשיורד עם המנורה ונוצה דיורד ופניו כלפי המזבח, להנ"ל לא יהא כן דאין זה נמשך כהמשך מעשה הנעשה למעלה וק"ו מתרוה"ד הנ"ל. אמנם בלא"ה דברי הרש"ש מחודשים דבפשטות אין זה הביאור בתיבות 'מאחורי ידיו' שבמדרש דהרי גם ביורד כלפי המזבח יכול להפוך ידיו ולזרוק מלפני ידיו, והיה ראוי לומר מאחורי גופו או כדומה לזה, וע"כ דהכוונה להפלגת הנס דהיה זורק מרחק רב בקלות כלאחר יד. וגם אין סתירה כלל בדברי התפא"י המובא בגליון דבירידה מן הכבש בגמר עבודה יורד כדרכו וכשמקיף העזרה [מדות פ"ב כצ"ל שם] מקיף בענין שיציאתו משם לא יהא עם אחוריו להיכל. [ונתבאר דהא דאינו פונה עורף אל המזבח הוא דוקא בזמן עיסוקו בעבודה שם, משא"כ הא דאינו פונה מההיכל הוא דוקא ביציאתו מהמקדש וקה"ק בסילוקו משם].

הודעת המערכת

מחוסר מקום לא הובאו בגליון זה תגובות רבות שנשלחו למדור זה, וכן קושיות ותמיהות שנשלחו למדור 'גפן של זהב'. הדברים יודפסו אי"ה בגליון הבא ועמכם הסליחה.

שׁו"ת בדיני הקודש והמקדש

תשובות הקוראים על חלק מהשאלות בגליונות הקודמים
הדברים נכתבו לעורר את העיון בלבד

גליון מס' 14

שאלה א'

ק"ל דהיסח הדעת פוסל בקדשים (פסחים לד.), האם במי כיוו ג"כ פוסל היסח הדעת.

מצאתי בספר חידושים וביאורים מס' זבחים סי' ה' שכתב דאף מים פוסל בהם היסח הדעת, שהרי הם ככל הקדשים דנתקדשו בכלי שרת דנפסלים בהיסח הדעת כדאיתא בפסחים ל"ד א'.

הרה"ג רבי אברהם מרדכי דזיאלאווסקי שליט"א

שאלה ד'

היודע שלא יוכל להקטיר את האיברים, האם יש מצוה עכ"פ למולחם.

לא מובן הספק, דהא כל דין מליחת האיברים, הוא הואיל ובעיון להקטירם עם מלח, ואם אין להקטירם מה ענין מליחה.

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

שאלה ה'

איתא בזבחים כה: שצריך הכבש להיות בן שנה בשעת הזריקה, האם הוא דין גם בג' מתנות שבחטאת.

הנה בהא דבעיון שיהיה תם בשעת קבלה כתב בשיטמ"ק זבחים כ"ה ב' ורעק"א דה"ה בהולכה שדינה כקבלה, ובחי' הגרי"ז סבר דא"צ שיהיה תם בשעת הולכה, דאמנם אילו היה דין שיהיה תם בקבלה - ה"ה בהולכה, אבל תם אינו דין בקבלה, אלא דינא

דיתהא הבהמה שלמה עד הקבלה, ולכן א"צ את כל הקבלה בתמימות, אלא רק תחלת הקבלה. וי"ל דה"ה דבעיון שיהיה בן שנה בזריקת הדם, אינו מדין זריקת הדם, אלא הוא זמן שיהיה בן שנה עד הזריקה, ולזה מהני תחילת הזריקה.

הגאון רבי חיים מאיר הלוי שטיינברג שליט"א

שאלה ט'

האם כשנאבד הבשר ונותרו לחמי תודה, נחשב שיש בשר וניתן לזרוק את הדם.

מצאתי בחי' הגרי"ז על מסכת מנחות דף ט' ע"ב דלחמי תודה הגם דהוא גופא דזיבחה, פשוט דלא מהני הלחם להזבח כיון דאינו מן המוקטירין, רק נתרבה מריח ניחוח.

הרה"ג רבי אברהם מרדכי דזיאלאווסקי שליט"א

גליון מס' 15

שאלה א'

האם כשמתקינים לכהן גדול סגן בערב יוהכ"פ אם צריך שתהיה לו אשה.

איני מבין מקום הספק דפשוט דכיון דבעיון ביתו זה אשתו וזה מעכב בהכשר העבודה, א"כ ודאי דצריכים שתהיה לו אשה. ועד כאן לא נחלקו חכמים ור"י רק אם חיישין למיתת האשה, אבל מי שאין לו אשה ודאי פסול, וא"כ פשיטא דצריך שיהיה לו אשה דאל"כ לא תקנו כלום.

הרה"ג רבי ישראל אריה אויערבאך שליט"א

שאלות שנשלחו למערכת בדברים שאינם מפורשים בש"ס ורמב"ם

יש לומר שלא יוכלו לשחוט, כיון שאין המצוה מוטלת עליהם, ויל"ע. (ד) בהוצאת הדשן להלכה צריך הכהן ללבוש ד' בגדי כהונה כמ"ש הליקוטי הלכות (יומא כג: ותמיד כח:). וזהו עד שמניח את הדשן מחוץ למחנה. ולפי זה אסור לכהן ללבוש שום דבר ברגליו כדי שלא יהיה יתור בגדים, וא"כ הולך יחף עד חוץ למחנה.

ויל"ע אם מותר לרכב בעגלה וכיו"ב (כדי שלא ילך יחף), או שנאמר שצריך דווקא לילך ברגליו כדי שיחשב שהוא מוציא הדשן. וכן יל"ע אם מותר לשבת בעגלה, דהא בעבודה צריך מעומד.

הערת המערכת: עי' סנהדרין עא. במשנה 'והוציאו אותו' פרט לגדמין, ומשמע דבהוצאה צריך לילך ברגליו, וה"ה הכא.

(א) יש להסתפק במה שנאמר בגמ' (פסחים נט:): שאכילת הכהנים מעכבת את הכפרה, האם סגי שיאכלו כזית מהקרבן או שהכפרה נגמרת רק באכילת כל הקרבן.

(ב) יש לעיין בתמורת בכור ומעשר אם מועלין בה מן התורה, דהרי אין להקדש בה כלום כיון שא"א להקריבה ולכשיפול בה מום הרי אינה צריכה פדיון, וא"כ אפשר דזה דומה לחטאות המתות שאין מועלים בהם מה"ת.

(ג) לשיטת האחרונים (בית הלוי ח"ב סי' ט', רש"ש יבמות לג.) שדייקו בדעת רש"י שאין זר שוחט קרבן ציבור בשבת, משום שאין מצוותו מוטלת עליו, האם לפי זה נאמר דזר לא יוכל לשחוט קרבן פסח בשבת כיון שהשחיטה מוטלת על בעל הקרבן, וכן עולת ראייה ושלמי חגיגה הקריבים ביו"ט אף שהם צרכי גבוה, לא יוכל זר לשחוטם. (ואף הכהנים

הננו להודיע כי לאחר מאמצים מרובים ניתן להשיג את הדיסק

המתאר את עבודות הקרבן
מכנס ההמחשה של מכון "תורת הקרבנות"
כולל תוספת של עשרות תמונות מבוארות

ההמחשה מלווה בהסבריו הבהירים של
הגאון רבי ישראל הכהן אייזנבלאט שליט"א
ראש כולל "ישיבת הכהנים" בירושלים,
ושל הרה"ג רבי אמתי בן דוד שליט"א
מח"ס "שיחת חולין" עמ"ס חולין
ו"נר תמיד" עמ"ס תמיד.

מחיר מסובסד: 30 ש"ח

להשיג בבני ברק:

איזור מרכז העיר: 03-6189607 / איזור מערב העיר: 03-6183447
קרית הרצוג ופרדס כץ: 050-4150215 / איזור משכנות יעקב: 03-6781472
ירושלים:

רמת שלמה וישיבת מיר: 02-5861142 / איזור בית וגן: 02-6433507 / נוה יעקב: 02-5618269
במודיעין עילית:

קרית ספר: 08-9298507 / הפציה: 054-8403451

ניתן לקבל בדיסק און קי בתשלום סמלי,
וכן לקבל אלבום תמונות מבואר - פרטים בטל': 052-7653813

הננו להודיע כי ניתן לקבל את קבצי המכון בדוא"ל בכתובת: korbanot@neto.net.il

להלן רשימת החברות - 'תורת הקרבנות אוצר דינים' שיצאו לאור בס"ד:

סדר עבודות התמיד ושבת ור"ח / הלכות הוריות / הלכות שגגות / הלכות מעשר בהמה / כל הלכות קרבן פסח - תשע"ג / קרבנות
חג השבועות ושתי הלחם / קרבנות חודש תשרי / כשרות הקרבן / קניית הקרבן והקדשתו / איסורים הנוהגים בקרבן ודברים
היוצאים ממנו

רשימת הקבצים שיצאו לאור:

קובץ בעניני מסכת בכורות / קובץ בעניני מסכת זבחים א' [קובץ ב' בקרבן] / קובץ בהלכות קרבן פסח ועניני מסכת כריתות

מערכת "תורת הקרבנות" ת.ה. 3196 בני ברק

טל' 050-4134645

כתובת: korbanot@neto.net.il

ניתן לקבל את הגליון במייל מידי חודש

הערות תמיהות וישובים בעניני הלכות הקרבנות יתקבלו עד י' בחודש. עדיפות להערות קצרות.
ניתן לשלוח ע"י הנציגים בכוללים או במייל לכתובת או לת.ה. 3196 ב"ב